

НАЗВИ ПОСУДУ В УКРАЇНСЬКИХ АКТОВИХ КНИГАХ КІНЦЯ XVI – ПОЧАТКУ XVII СТОЛІТТЯ

Інна Царалунга (Хмельницький)

На основі ділових документів кінця XVI – початку XVII ст. досліджено тематичну групу слів «назви посуду». Проаналізовано назви столових приборів, предметів посуду для страв і напоїв, більших і менших ємностей для рідин та харчових продуктів, для приготування страв. За допомогою лексикографічних праць виявлено питому та запозичену лексику, застарілі, діалектні слова.

Ключові слова: діалектне мовлення, лексика, лексема, назви посуду.

The theme group «titles ware» were discovered on the basis of business documents of XVI – at the beginning of XVII century. Names of cutlery, cookware items for food and beverages, bigger and smaller containers for liquids, food, for cooking were analyzed. With the help of lexicographical works specific borrowed vocabulary, obsolete and dialectical names were revealed.

Key words: dialectical speech, vocabulary, lexeme, titles ware.

Українські актові книги кінця XVI – початку XVII ст. є важливим джерелом для вивчення живої народної мови. Ці ділові документи відображають багатющий лексичний склад української мови того часу, зокрема побутову лексику. На сучасному етапі розвитку мовознавства актуальним є всебічне вивчення тематичних груп слів, якнайтісніше пов'язаних з життям народу, із реаліями та фрагментами його матеріальної і духовної культури. Діахронні студії, подаючи мовні факти на широкому історичному тлі, дають цінний матеріал про матеріальний світ українця тієї епохи, його соціальний статус, суспільне становище.

В українському мовознавстві чимало праць присвячено становленню різноманітних тематичних груп лексики. Багато із них розглянуто у монографії М. Л. Худаша «Лексика українських ділових документів кінця XVI – початку

XVII ст. (на матеріалах Львівського Ставропігійського братства)», разом з тим назви предметів домашнього вжитку, куди належить і посуд [2, с. 44–46]. Назви речей домашнього вжитку та майна входять до однієї із предметно-тематичних груп, виділених В. В. Німчуком у передмові до збірника актових документів Волині і Наддніпрянщини XVII ст. [1, с. 13]. Ґрунтовне дослідження тематичної групи „назви посуду” належить Н. Й. П’яст [2].

Назви елементів побуту, засвідчені у писемних пам’ятках української мови кінця XVI – початку VII ст., а саме в Житомирських актових книгах, частково були предметом нашого розгляду [4]. Виявимо і проаналізуємо повний спектр номенклатури найменувань посуду в словниковому складі вказаних писемних пам’яток, визначимо їх склад за походженням, з’ясуємо характер лексичних запозичень, простежимо історію становлення цих мовних одиниць і особливості функціонування їх на сучасному етапі.

До столових приборів шляхтичів і селян належала ложька: ложокъ деревенных (АЖГУ, 1590, 51), лыжокъ сребных (АЖГУ, 1590, 61), ложокъ... сибреных (АЖГУ, 1635, 179). Номен *лижка/ложка*, що походить від прасл. *lyžька, *lyžька (ЕСУМ, III, 231, 280), не представлений у «Словнику староукраїнської мови XIV–XV ст.». «Словарь древнерусского языка» І. Срезневського фіксує назву *ложька* з XIV ст. (Срезневский, II, 43). Знаходимо цю лексему в лексикографічних працях XIX–XX століть *лижка/ложка* (Желехівський, I, 403), *ложка* (Уманець, II, 76), *лижка/ложка* (Грінченко, II, 358, 375). Слово активно використовується в усному регіональному мовленні: у західнополіських говірках *ложка* «предмет столового прибору» (Аркушин, I, 290), гуцульських – *лижка* (ГГ, 111), наддністрянських – *лижка* (Шило, 161), у мові галицьких лемків – *лыжка* (Верхратський, 432). В сучасній українській літературній мові переважає форма *ложка* (СУМ, I, 540; ВТСУМ, 626), варіант *лижка*, вочевидь, є діалектним.

Для споживання різноманітних страв використовували *миси*, *миски*, *талери*. Назви посуду миса, миска: взяль... мису спижную турецкую, ... мисъ деревенных (АЖГУ, 1590, 50), мисъ ценовыхъ (АКЖМУ, 1584, 76), мѣдную

мисци (ДМВН, 1650, 193), пох. від прасл. *misa, що через посередництво давньоверхньонімецької мови продовжує лат. mēsa (ЕСУМ, III, 465). Перші засвідчення лексеми виявляємо у староукраїнських текстах другої половини XV ст. *миса* (ССУМ, I, 596). Фіксується номен у словниках української мови XIX–XX ст.: *миса, миска* (Пискунов, 136), *миса, миска* (Желехівський, I, 439), *миса, миска, мисочка* (Уманець, II, 103), *миса* «рід глибокої тарілки», *миска* «рід глибокої тарілки; (в маслобійні) посуд, у який стікає масло» (Грінченко, II, 427). Активно функціонує ця назва на сучасному етапі, зокрема у діалектному мовленні: *миса* «велика миска» (Аркушин, I, 312), *миса* «миска» (Онишкевич, I, 440); і в літературній мові – *миса, заст.* «велика миска», *миска* «посудина у вигляді широкої чашки» (СУМ, IV, 716).

Слово *талера*: талерыи деревенных (АЖГУ, 1596, 50), талереи ценовыхъ (АЖМУ, 1584, 76), через польську мову *talerz* запозичене із середньоверхньонімецької *talier* «тарілка», що пох. від італійського *tagliere* «дошка для різання м'яса» (ЕСУМ, V, 523). За матеріалами лексикографічної праці І. Срезневського, *тарѣль* – «плоска кругла посудина», 1509 р. (Срезневский, III, 925). Лексема і її похідні широко представлені (з метатезою приголосних у більшості форм) у лексикографічних працях XIX–XX ст.: *талірка/тарілка* (Пискунов, 254), *талірка/тарілка* (Желехівський, II, 946, 949), *таріль, тарілка* (Уманець, IV, 106), *талір/таріль, таліра/тареля, талірка/тарілка* (Грінченко, IV, 245, 248).

Усне народне мовлення містить такі відповідники: *таріль/тарель/таріль* «тарілка» у бойківських говірках (Онишкевич, 140), *тарилка* «неглибока миска» у західнополіських (Аркушин, II, 193), *талір/таріль, тареля* «тарілка» у гуцульських (ГГ, 181), *талірка* «тарілка» у закарпатських (Сабадош, 348), *таріль* «тарілка» у наддністрянських (Шило, 250). Засвідчені й омонімні лексеми: *тарилка* «айстра» (Аркушин, II, 193), *тарілка/тарилка* «абажур у гасовій лампі» (Лисенко, 211), *тарілка* «абажур у формі тарілки» (Шило, 250).

У сучасній літературній мові лексема зберігає указані функції називання, причому форми *талір, талірка* «тарілка» маркуються як застарілі (ВТСУМ,

1429). Номен із метатезою у складі слова більш вживаний: *тарілка* «кругла посудина з широким плескатим дном і низькими вінцями; кількість страви, що вміщується в цій посудині». Назва отримала й нові значення «ударний музичний інструмент», «назва якої-небудь деталі, що має форму плескатого диска» (ВТСУМ, 1432), тож спостерігаємо розширення сфери її функціонування.

Для напоїв, різного роду рідин використовувались *чарка*, *кубокъ*, *куфел*, *коновъ*. Назва *чарка*: чарка мѣдянаѧ (АЖМУ, 1584, 76), чарку сѣребреную (АЖГУ, 1590, 71), похідне від *чара*, спорідненого з давньоіндійським *carú* «котел» (Фасмер, IV, 316). Лексема і її деривати репрезентовані у словниках минулих століть: *чарка*, *чарочка*, *чарчина* (Пискунов, 284), (Уманець, IV, 193), *чарка*, *чаркувати* (Желехівський, II, 1060), *чарка*, *чарчина*, *чаркувати* (Грінченко, IV, 445). Вживана в західноукраїнських діалектах: західнополіських – *чарка* «невелика посудина для пиття вина» (Аркушин, II, 246), лемківських – *чарка* «посудина для пиття» (Верхратський, 481). На сучасному етапі має кілька значень: «велика (переважно скляна) посудина для пиття вина та спиртних напоїв; келих» – кваліфікується як застаріле; «невелика посудина для пиття вина та спиртних напоїв; кількість напою, що вміщується у такій посудині; товариська зустріч, вечірка; заздорова чара, що супроводжується тостом; те, що п'ють (вино, спиртні напої); пияцтво» (СУМ, XI, 271). Лексема увійшла до складу великої кількості фразеологізмів, переважно, із негативними значеннями: *чарка* терпіння; бути під *чаркою*; заглядати в *чарку*; затоплювати розум у *чарці*; здіймати *чарку*; переповнити *чарку*; *чарка* за *чаркою* та ін. (СУМ, XI, 271–272).

Номен *кубокъ*: *кубокъ* сѣбрянѧи (АЖМУ, 1584, 79), походить від праслов'янського **kuьbъ* «видовбана з дерева посудина» (ЕСУМ, III, 118). І. Срезневський фіксує назву *кубъкъ* у писемних пам'ятках XII ст. (Срезневський, I, 1356). У лексикографічних працях XIX–XX ст. *кубок* визначається як велика склянка (Пискунов, 118), чаша (Желехівський, I, 386), чарка (Уманець, II, 56). На сучасному етапі слово фіксується в українських говірках: західнополіських – *кубок* «чашка для пиття води; сиріжка великого

розміру» (Аркушин, I, 263), бойківських – *кубок* «доза; пайка» (Онишкевич, 392). У літературному мовленні номен зберігає указані функції називання – «великий келих; чара», а також отримав нове значення – «ваза із коштовного матеріалу, яку вручають переможцям змагань» (СУМ, IV, 382).

До предметів посуду, які використовували для споживання рідини, зараховуємо і *куфел*: *куфел оден* (ДМВН, 1650, 193). Лексема запозичена через польське посередництво з німецької *kufel* «посудина для пиття» (ЕСУМ, III, 165). Слова *куфел* немає у «Словнику староукраїнської мови XIV-XV ст.», лексикографічній праці І. Срезневського. Проте воно широко представлене у лексикографічних працях XIX–XX ст. (із фонетичними змінами): *кухоль* «проста глиняна чи дерев'яна кружка» (Пискунов, 120), *кухоль*, *кухлик* «кружка» (Желехівський, I, 393), *кухоль* «глиняна, дерев'яна чи металева кружка» (Грінченко, II, 334). На сучасному етапі лексема і її деривати теж простежуються, зокрема, в літературному мовленні: *кухоль* «металева або череп'яна посудина з ручкою для пиття; кількість чого-небудь, що вміщується в такому посуді; велика склянка з вушком для пиття; *заст.* оздоблений глиняний посуд для пиття; висока округла посудина з вузьким верхом і ручкою» (СУМ, IV, 421), і в діалектах: *куфлик* «маленька кружка» (Верхратський, 431), *куфля*, *кухля* «кухоль, чашка» (Гуйванюк, 245), *кухле* «склянка» (Шило, 157).

Особливе зацікавлення викликає номен *коновъ*: *коновъ* ценовая (АЖМУ, 1584, 76). Слово *кінва* «кухоль, цебрик» походить, найімовірніше, від давньоверхньонімецького *channa* «глек» (ЕСУМ, II, 447). Я. Рудницький тлумачить лексему *конва*, *кінва* як «відро» (Рудницький, II, 725). У лексикографічній праці І. Срезневського *конобъ/коновъ* «цебер, балія» фіксується у писемних пам'ятках з XI ст. (Срезневский, I, 1269). У староукраїнській мові XIV-XV ст. засвідчено похідну лексему *конвица* «коновка», 1460 рік (ССУМ, I, 493). Номен *коновъ* і його наявні у словниках XIX–XX ст: *кінва/конва*, *конов*, *коновка*, *коновок*, *коноб* «кружка» (Пискунов, 106, 112), *кінва*; *коновка*, *коновець* «дерев'яний горщик; глечик» (Желехівський, I, 345, 363), *кінва* «дерев'яна кружка; відро» (Грінченко, II, 244),

конівка «дерев'яна чи металева кружка; відро» (Грінченко, II, 278), *конов* «кружка» (Грінченко, II, 278).

Широко представлена лексема та її деривати в усному мовленні чи не на всій території України: у західнополіських говорах *коновка* «відро; дерев'яне відро» (Аркушин, I, 240), у бойківських – *конва*, *коновь*, *коновка*, *коновця* «дерев'яне відро; товщий кінець трембіти» (Онишкевич, I, 372, 373), лемківських – *конов* «горщик» (Верхратський, 426), гуцульських – *коновка* «дерев'яна посудина для води, молока; частина олійниці» (ГГ, 100), буковинських – *коновка* «дерев'яна посудина овальної форми у вигляді високого цебра; бляшана банка, бідон; дерев'яне відро» (Гуйванюк, 221), закарпатських – *коновка* «дерев'яна діжечка для зберігання бринзи; *перен.* нерозумна голова» (Сабадош, 148), наддністрянських – *кінва* «коновка», *конов'є* «мале відро», *конов'я* «посудина для молока» (Шило, 141, 147), у діалектизмах Одещини – *коноука* «кухоль, кружка; відро водочерпалки, поливного колеса» (Москаленко, 42). Спостерігаємо розширення виражальних можливостей лексеми через розвиток прямого і переносного значень. В сучасній українській літературній мові номен виступає у формах *конівка/коновка* «відро; висока, здебільшого звужена вгорі кварта» (СУМ, IV, 261). Також засвідчені демінутивні форми *коновонька*, *коновочка*, назва особи за родом занять *коновкар* «майстер, що робить відра, коновки» (СУМ, IV, 262).

У текстах актових книг зафіксовані назви більших (великих) ємностей, а саме – *ведро*, *ведерце*: *ведерь шесть* (АЖГУ, 1590, 54), *ведерец осмь* (АЖГУ, 1590, 73); *бочка*: *рыб солоных десети бочок* (АКЖГУ, 1611, 290), *пива бочками* (АЖГУ, 1635, 126), *две бочки попелу* (АКЖГУ, 1611, 161), и *клепка в тых бочках барзо ест товста* (АКЖГУ, 1611, 161); *дижка*: *сыра дижку* (АЖГУ, 1635, 160), *воску... в дежахъ* (АЖМУ, 1584, 122); *котель*: *котлы пивные и горелчаные* (АЖГУ, 1593, 48), *котловъ три великихъ...*, а *котловъ малыхъ* – *два* (АЖМУ, 1584, 76), *котлов с притрубками* (АЖМУ, 1583, 53), *котлов... с трубами* (АЖМУ, 1584, 122). Усі ці слова на означення посуду мають прями відповідники в сучасній українській мові.

Номен *кадь* «діжка; кадка»: меѣды прѣсныѣ в кадах (АЖГУ, 1590, 48), запозичений із грецької мови, в якій означав «глек, відро, бочка» (ЕСУМ, II, 339). У праці І. Срезневського він тлумачиться як кадка, дерев'яна посудина із дошок, скріплених обручами; міра сипучих тіл (Срезневський, I, 1172). У староукраїнській мові XIV–XV ст. засвідчено назву *кадь* у значенні «(міра місткості) кадіб» (ССУМ, I, 459). У словниках XIX–XX ст. вона вживається обмежено: *кадь* «кадуб, кадівб» (Уманець, II, 2) і в сучасній українській літературній мові не засвідчена, хоч у діалектах виявлено лексему й деривати: *кадь* «велике дерев'яне корито» (Сабадош, 137), *кадка* «діжка для води» (Аркушин, I, 203).

У мові документів XVI–XVII ст. знаходимо назву *кадолбъ*: масла кадолбовъ три (АЖМУ, 1584, 76). *Кадіб, каділб* «велика діжка; колодязний зруб з цілого пня» походить від праслов'янського **kaďьlbъ* (ЕСУМ, II, 338). Номен міститься у словниках минулих століть: *кадіб, кадобець, кадовб* «діжка; посудина з дерева; тулуб без рук і ніг» (Пискунов, 99); *кадь, кадіб, кадоб, кадовб, кадуб* (Желехівський, I, 329), *кадіб, кадовб, кадуб* (Уманець, II, 2), *кадіб, кадівб, кадуб, кадка* (Грінченко, II, 206). Побутує він і сьогодні в літературній мові: *кадіб, кадівб, кадуб* «велика діжка» (СУМ, IV, 68). Особливо поширений в усному народному мовленні: у поліських говірках у формі *кадуб* «посудина з березової кори для зберігання різних продуктів чи зерна; цементний круг колодязя; посудина з клепок для зберігання сала» (Аркушин, I, 204); бойківських – *кадоп, кадовб, кадуб, кадуп* «посуд з грубої колоди, випаленої всередині, для зерна; видовбана колода для зерна, полови шириною до 1 метра, довжиною до 2,5 метра; така ж колода для води чи попелу, капусти; висока видовбана діжка; дерев'яний або цементний круг у колодязі» (Онишкевич, 334); гуцульських – *кадіб, кадовб, кадуб* «цямриння навколо колодязя, зроблене переважно з порожнього пня; неглибока криниця» (ГГ, 88); буковинських – *кадіб, кадуб* «польова криниця; місцевість із багатьма джерелами води; велика діжка» (Гуйванюк, 181); наддністрянських – *кадівб*

кадуб «бочка для капусти», *кайдуб* «бочка для збіжжя, зроблена з пня липи; пень для вулика» (Шило, 134).

Для приготування страв застосовували різноманітні ємності. Зокрема, зафіксовано назву *макітра* (із метатезою у складі слова): масла в макорте (АЖМУ, 1583, 66). Це назва глиняного посуду, первісно для розтирання маку, яка походить від основ слів *мак* і *терти* (*тру*) (ЕСУМ, III, 365). Вона простежується у лексикографічних працях XIX–XX ст.: *макітра/макотра* (Пискунов, 131), *макітра* (Желехівського, I, 423), *макітра* (Уманець, II, 41), *макітра*, *макортик* (Грінченко, II, 399), а також у сучасних словниках української мови: *макітра* «вид глиняного посуду; *перен.* про голову людини; *діал.* улоговина» (СУМ, IV, 602), (ВТСУМ, 638). В усному народному мовленні лексема і її похідні теж вживаються: *макотирка* «горщик для квітів» (Аркушин, I, 302), *макітря* «макітра» (Онишкевич, 427), *макотрик* «невелика макітра» (Лисенко, 121), (ГГ, 118), *макітрик* «макітра» (Гуйванюк, 274), *макітрина*, *макордик*, *макортет*, *макортик* «макітра» (Шило, 166).

Номен *сито*: взял... *сит* две (АЖГУ, 1590, 51), пох. від прасл. **sito*, споріднений із *сіяти* (ЕСУМ, V, 246). Словник І. Срезневського фіксує цю лексему як «густе решето» з середини XVI ст. (Срезневский, III, 361). У староукраїнській мові XIV–XV ст. засвідчено похідне утворення *ситарь* «той, хто виробляє сита» (ССУМ, II, 346). У XIX–XX ст. назва цього елемента посуду входила до складу багатьох словників: (Желехівський, II, 866), (Уманець, IV, 26), (Грінченко, IV, 124). На сучасному етапі розвитку української мови значення слова розширилося: *сито* – «натягнута на обруч густа сітка, крізь яку просівають борошно та інші сипкі речовини, проціджують що-небудь; пристрій у вигляді металевого листа з дрібними дірочками або сітка для просіювання та сортування сипких речовин; прилад для визначення тонкості млива; поруватий адсорбент» (ВТСУМ, 1321). Його деривати побутують і в українських діалектах: *ситичко* «сітка, яку надівають на голову і обличчя, коли ходять біля бджіл» (Лисенко, 194), *ситко* «маска-сітка, якою пасічник закриває обличчя» (Шило, 238).

Назва предмета посуду *сковорода*: сковорода (АЖМУ, 1583, 65), має відповідники у багатьох слов'янських мовах, пох. від прасл. *skovorda (ЕСУМ, V, 277). Лексикографічна праця І. Срезневського подає такі значення: «сковорода; зняряддя тортур; дошка», XIV ст. (Срезневский, III, 377). У «Словнику староукраїнської мови XIV-XV ст.» знаходимо похідне утворення – особову назву *Сковородинь*, 1499 рік (ССУМ, II, 349). У перекладних словниках минулого теж зафіксовано номен *сковорода* (як елемент посуду) (Желехівський, II, 875), (Уманець, IV, 31), (Грінченко, IV, 138). В сучасній українській мові літературній мові *сковорода* – «неглибокий круглий посуд, в якому смажать їжу» (СУМ, IX, 290), в західнополіських говорах – *сковорода* «неглибока посудина для пряження сала» (Аркушин, II, 151).

Як різновид (або синонім) сковороди визначаємо слово *панєвѣка*: панєвокъ двѣ (ДМВН, 1650, 193), похідне від *панва* «сковорода», запозиченого від польськ. *panew* «сковорода» (ЕСУМ, IV, 274). Номен *пановѣ* «сковорода», XIII ст., міститься у праці І. Срезневського (Срезневський, II, 876). У перекладних словниках пізніших століть *пановка/панівка* – «каструля» (Желехівський, II, 599), *панівка* «частина рушниці; заглиблення у механізмі млина; деко» (Грінченко, III, 92). У сучасному літературному мовленні збереглося лише одне із значень: *панівка* «частина затвора у пістолетів і рушниць» (СУМ, VI, 45). В усному регіональному мовленні вживається зрідка: *пановка* «сковорода; каструля; ринка» (Верхратський, 446), *панівки, мн.* «частина млина, куди сиплеться чисте зерно». (Шило, 193).

Житомирські актові книги відображають загальноживаний пласт лексики на означення столових приборів, предметів посуду для страв і напоїв, більших і менших ємностей для рідин та харчових продуктів, для приготування страв. Це переважно слова спільнослов'янського походження, які в основному збереглися і до нашого часу.

Досліджувана тематична група лексики сформувалася переважно на основі власних (від прасл. мови – *ложка, миса, сковорода, кубок, сито*, і питомих українських: *макітра*) лексичних ресурсів, а також шляхом прямих та

опосередкованих лексичних запозичень з італійської, давньоіндійської, німецької, грецької, польської мов.

Більшість виявлених мовних одиниць послідовно засвідчені лексикографічними працями минулих століть, функціонують у складі активної лексики сучасної української літературної мови, частково перейшли у розряд діалектних, застарілих.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Німчук В. В. Передмова / В. В. Німчук // Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. : збірник актових документів / підгот. до вид. В. В. Німчук, В. М. Русанівський, К. С. Симонова та інші. – К., 1981. – С. 3–23.

2. П'яст Н. Й. Формування тематичної групи „назви посуду” в українській літературній мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. Й. П'яст. – К., 2003. – 19 с.

3. Худаш М. Л. Лексика українських ділових документів кінця XVI – початку XVII ст. (на матеріалах Львівського Ставропігійського братства) / М. Л. Худаш. – К., 1961. – 164 с.

4. Царалунга І. Б. Назви споруд у пам'ятках української мови кінця XVI – початку XVII століття / І. Б. Царалунга // Науковий вісник Херсонського державного університету. Лінгвістика. Вип. 12. – Херсон, 2010. – С. 184–188; Царалунга І. Б. Помешкання українців кінця XVI – початку XVII століття (на матеріалі Житомирських актових книг) / І. Б. Царалунга // Волинь – Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – № 22. Т. 1. – Житомир, 2010. – С. 186–199.

СКОРОЧЕННЯ

АЖГУ Акти Житомирського гродського уряду: 1590 р., 1635 р. / Підгот. до вид. В. М. Мойсієнко. – Житомир, 2004. – 251 с.

АЖМУ Актова книга Житомирського міського уряду кінця XVI ст. (1582–1588 рр.) / Підгот. до вид. М. К. Бойчук. – К., 1965. – 192 с.

- АКЖГУ Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року / Підгот. до вид. А. М. Матвієнко, В. М. Мойсієнко. – Житомир, 2002. – 390 с.
- Аркушин Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок. – Луцьк, 2000. Т. 1–2.
- Верхратський Про говор галицьких лемків. Написав Іван Верхратський. – Львів, 1902. – 488 с.
- ВТСУМ Великий тлумачний словник сучасної української мови. / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К., 2005. – 1728 с.
- Грінченко Словарь української мови / Упор. Б. Грінченко. Т. I–IV. – К., 1907–1909.
- ГГ Гуцульські говірки. Короткий словник / Відп. ред. Я. В. Закревська. – Львів, 1997. – 230 с.
- Гуйванюк Словник буковинських говірок / За ред. Н. В. Гуйванюк. – Чернівці, 2005. – 688с.
- ДМВН Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. (Збірник актових документів) / Підгот. до вид. В. В. Німчук, В. М. Русанівський, К. С. Симонова та інші. – К., 1981. – 315 с.
- Желехівський Желехівський Є., Недільський С. Малоруско-німецький словар. Т. 1–2. Львів, 1885–1886.
- ЕСУМ Етимологічний словник української мови: У 7 т.– К.,1982–2006.– Т. I–V.
- Лисенко Лисенко П. С. Словник поліських говорів. К., 1974. – 260 с.
- Москаленко Москаленко А.А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області. – Одеса, 1958. – 78 с.
- Онишкевич Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: У 2 ч. – К., 1984.
- Пискунов Пискунов Ф. Словник живої народної, писемної і актової мови руських югівщан російської і Австрійсько-Венгерської цесарії. – К., 1882. – 304 с.

- Рудницький Рудницький Я. Б. Етимологічний словник української мови. Т. 1–2. Вінніпег, 1962–1972.
- Сабадош Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. – Ужгород, 2008. – 480 с.
- Срезневский Срезневский И. И. Словарь древнерусского языка. Т. I–III. – М., 1989.
- ССУМ Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. / Редкол. Л. Л. Гумецька та ін. Т. 1– 2. – К., 1977–1978.
- СУМ Словник української мови: В 11 томах. – К., 1970–.1980.
- Уманець Словар російсько-український. / Укл. М. Уманець, А. Спілка. Т. 1–4. – 1893–1898.
- Фасмер Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. Т. 1–4. – М., 2004.
- Шило Шило Г. Ф. Наддністрянський регіональний словник. – Львів, 2008. – 288 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Царалунга Інна Богданівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології Хмельницького національного університету.

Наукові інтереси: історія української мови, українська лексикологія та ономастика.